

Dagvlinders in akkerranden Rivierenland 2023

Dagvlinders in akkerranden Rivierenland 2023

Tekst

Kars Veling

Met medewerking van

De vrijwillige vlindertellers

Rapportnummer

VS2023.064

Projectnummer

P-2022.097

Productie

De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Opdrachtgever

Collectief Rivierenland Agrarisch Natuurbeheer

Deze publicatie kan worden geciteerd als

Veling, K. 2023. Dagvlinders in akkerranden Rivierenland 2023. De Vlinderstichting, rapportnr. VS2023.064

Trefwoorden

Vlinders, dagvlinders, akkerranden

December 2023

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Hoofdstuk 1 – Inleiding en methode

In 2023 zijn door het Collectief Rivierenland, net als voorgaande jaren, samen met de boeren in het rivierengebied ruim 50 kilometer aan bloemrijke akkerranden aangelegd. Deze akkerranden zijn 3 meter breed en leveren voedsel en dekking aan verschillende vogelsoorten en insecten. Daarnaast geven deze randen een fleurig beeld en zijn ze een mooi visitekaartje voor onze regio en de agrarische sector.

In de aangelegde randen hopen we dit jaar veel insecten te zien. Om te bepalen hoeveel en welke soorten vlinders er in zitten zijn de deelnemende boeren gevraagd de vlinders te tellen. Ook andere belangstellenden konden, in overleg met de boer, tellingen uitvoeren.

Deze telling is georganiseerd in samenwerking met Vlinderstichting. In deze rapportage een korte beschrijving van de vlinders die in 2023 zijn geteld in de akkerranden.

Methode

De telling is door de boeren en andere tellers zelfstandig uitgevoerd via de app ButterflyCount op een smartphone. Het gaat om een zogenaamde kwartiertelling. In 15 minuten wordt in en bij de akkerrand gekeken welke vlinders er aanwezig zijn.

Over de werking van de app en de telling in Rivierenland is een kort filmpje gemaakt waarin wordt uitgelegd waarom en hoe de tellingen worden uitgevoerd.

Figuur 1 Er is een instructiefilmpje gemaakt over de vlindertellingen in de akkerranden

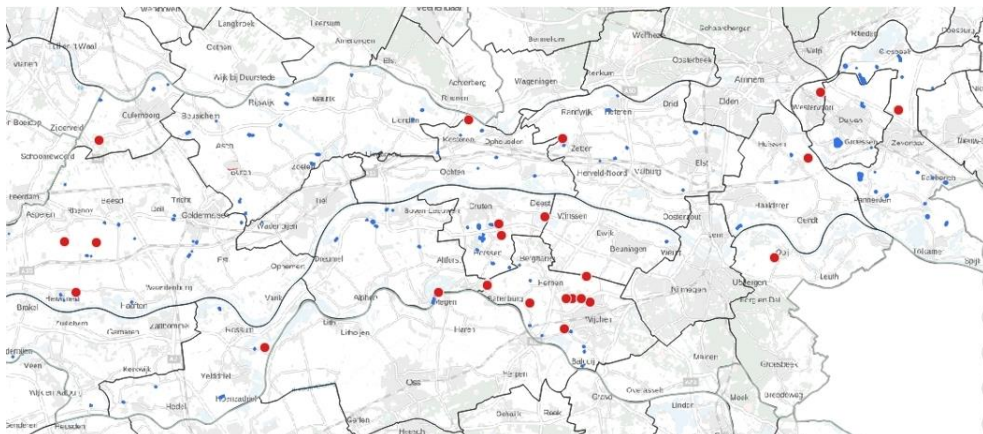
Dit filmpje is beschikbaar gemaakt voor iedereen die wilde meewerken.

Voor het op naam brengen zijn herkenningskaarten beschikbaar gesteld van de te verwachten vlinderfamilies.

Koppeling akkerranden – kwartiertellingen

Er is een koppeling gemaakt tussen een shape-bestand van de ligging van de akkerranden en de resultaten van de kwartiertellingen. Hierbij is een buffer van 200m gehanteerd rond de akkerranden, omdat deze niet altijd zeer nauwkeurig zijn ingetekend. Handmatig is gecontroleerd of kwartiertellingen redelijkerwijs in de akkerranden hebben plaatsgevonden. Hierdoor zijn er nog een paar tellingen verwijderd.

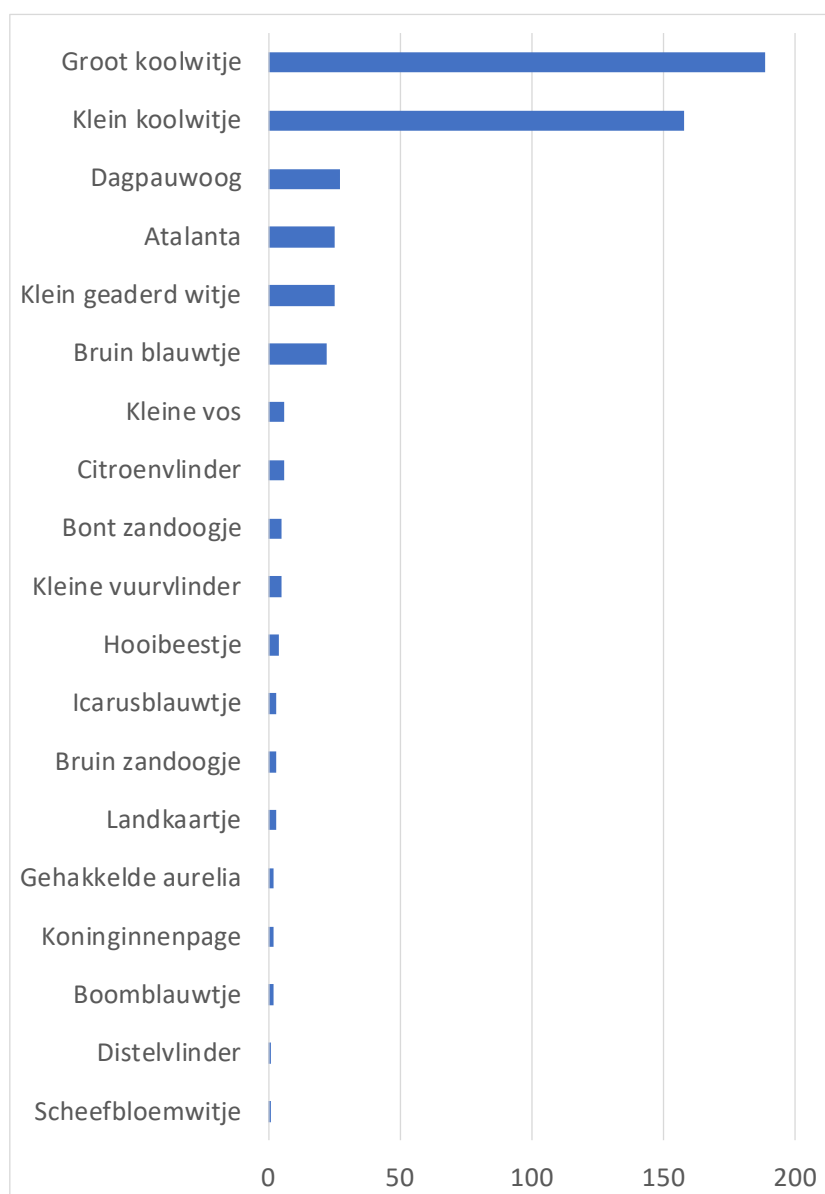

Figuur 2 Ligging van de 22 akkerranden waaruit tellingen beschikbaar zijn (rode stippen).

Hoofdstuk 2 - Resultaten

Het gebruik van de app ButterflyCount was niet voor iedereen laagdrempelig genoeg en de eerste helft van 2023 zijn maar weinig tellingen uitgevoerd. Het merendeel van de tellingen was in de nazomer. Het totaal aantal tellingen is nog wat te laag om goed te analyseren en conclusies te kunnen trekken. Wel is er een start gemaakt met de tellingen en in 2024 zal er gezorgd moeten worden voor meer en beter over het jaar verspreide tellingen.

Er zijn uit 22 akkerranden vlinderdata beschikbaar. In totaal zijn 19 soorten dagvlinders waargenomen in 2023. In onderstaande figuur staan de soorten gerangschikt op het aantal dat is geteld in 2023.

Figuur 3 In de akkerranden waargenomen dagvlinders in de kwartiertellingen van 2023

Korte bespreking waargenomen dagvlindersoorten

Hieronder een korte bespreking van de waargenomen dagvlinders. Ook hier wordt de volgorde gehanteerd van talrijkheid, dus van de meest waargenomen tot de minst waargenomen vlindersoort.

Groot koolwitje

Er zijn 189 groot koolwitjes geteld. Het maximum aantal is 76 exemplaren, op de akkerrand van Maatschap Hendriks Teunissen. Groot koolwitjes vliegen al vanaf april. De dichtheid aan individuen kan vrij hoog zijn, circa 6 tot 24 vlinders per hectare. De vlinders drinken nectar van een groot aantal verschillende kruiden en struiken, zoals rode klaver, vlinderstruik en verschillende soorten distels.

Mannetjes die naar een vrouwtje zoeken, patrouilleren vooral. Waardplanten van het groot koolwitje zijn zowel wilde als gecultiveerde kruisbloemigen, waaronder look-zonder-look, zandraket, zeekool, damastbloem (in tuinen) en allerlei koolsoorten (in moestuinen). Ook Oost-Indische kers.

Klein koolwitje

Het klein koolwitje is op de tweede plek geëindigd met 158 exemplaren. Het maximum was 26 exemplaren op de akkerrand bij Van Westreenen. Het klein koolwitje is de algemeenste standvlinder in Nederland, die vrijwel overal het hele jaar door gezien kan worden. Het is een soort die ook veel in agrarisch gebied te vinden is en het is dus ook logisch dat er in de akkerranden zoveel zijn aangetroffen. De eerste vlinders vliegen in maart.

De dichtheid aan vlinders is ook hoog, circa 16 tot 76 individuen per hectare. Volwassen vlinders drinken vrij veel nectar. Er zijn in Nederland maar liefst 130 soorten nectarplanten bekend. In de akkerranden is dus altijd wel wat van hun gading te vinden.

Dagpauwoog

De dagpauwoog is een echte 'kroegloper'. Het is een zeer mobiele vlinder, die overal waar maar wat te halen is (bloeiende planten dus) te vinden is. De dagpauwoog kan op een dag gemakkelijk 5 of 10 kilometer afleggen en weet, tijdens zo'n zwerftocht, de bloeiende akkerranden prima te vinden. De rupsen zijn gespecialiseerd op brandnetel. De rupsen van de dagpauwoog leven op brandnetels die groeien op vochtige, halfbeschaduwde plaatsen aan randen van bossen, velden of nabij de waterkant. De vlinders zoeken nectar in een groot aantal biotopen zoals ruige graslanden, bloemrijke randen van bos- en heidegebieden, dijken en tuinen. De hoogste dichtheid aan vlinders wordt gevonden in droge graslanden.

Atalanta

De atalanta is vergelijkbaar met de dagpauwoog en is zelfs nog mobieler, want het is een trekvlinder. De rupsen leven ook van brandnetel, maar dat hoeven niet van die forse pollens te zijn omdat de rupsen solitair leven. Ze spinnen een blad van de brandnetel dicht om zich in te verstoppen. Er zijn in de akkerranden 25 atalanta's geteld.

Klein geaderd witje

Het klein geaderd witje is 25 keer aangetroffen in de akkerranden. Dat is veel minder dan de twee andere koolwitjes, klein en groot. Dat is niet verrassend, want het klein geaderd witje is veel meer gebonden aan ruigere, vochtige graslanden en is minder aanwezig in intensief agrarisch gebied. De soort is te zien van begin april tot begin juni, en van eind juni tot in september in drie generaties; de tweede en derde generatie overlappen elkaar. In sommige koude en natte jaren vliegt de soort slechts in twee generaties. In zeer warme jaren vliegt er mogelijk een kleine vierde generatie.

Bruin blauwtje

De zesde plek van het bruin blauwtje is verrassend. Het is een soort die als gevoelig is opgenomen op de rode lijst en dus zeker geen algemene vlinder. Er zijn in totaal 22 bruin blauwtjes geteld. Het feit dat deze relatief veel is gezien komt door de hete en droge jaren die we hadden vanaf 2018. De rupsen van bruin blauwtjes leven van reigersbek en ooievaarsbek en deze planten kunnen uitstekend tegen hitte en droogte. Ze zijn dan ook sterk toegenomen de afgelopen jaren en daarvan profiteert het bruin blauwtje. We leuk dat dit ook is terug te zien in de bloemrijke akkerranden.

Kleine vos

In tegenstelling tot het bruin blauwtje gaat het juist enorm slecht met de kleine vos. Deze vroeger zeer algemene vlinder is, met name in oost en zuid Nederland bijzonder sterk achteruit gegaan. Ook hier lijkt de oorzaak in ieder geval deels gezocht te moeten worden in de droge en hete zomers, hoewel er bij deze vlinder meer aspecten een rol kunnen spelen. Er zijn in de akkerranden 6 kleine vossen geteld.

Citroenvlinder

Ook van de citroenvlinder zijn 6 exemplaren geteld. Dit zijn ook zwervers, die worden aangelokt door de bloemen met hun nectargift. De citroenvlinder plant zich voort op vuilboom (sporkehout), die te vinden is in bosrandjes en plantsoenen. De meeste citroenvlinders worden in het voorjaar gezien en de tellingen zijn vooral in de zomer uitgevoerd. Als volgend jaar eerder met de tellingen wordt gestart zullen er waarschijnlijk flink meer citroenvlinders worden gezien.

Bont zandoogje

Ook het bont zandoogje is gebonden aan bomen en struiken, maar kan zich prima voortplanten op erven en in tuinen van boerderijen. Het bont zandoogje neemt de laatste jaren zowel in aantal als in verspreidingsgebied sterk toe. Bont zandoogjes vliegen van eind maart tot begin november in drie overlappende generaties. De mannetjes gedragen zich opvallend territoriaal. De vlinders voeden zich onder andere met honingdauw, sap van vruchten en bloedende bomen, maar ook met nectar van onder andere braam. Er zijn in de akkerranden 5 bont zandoogjes aangetroffen.

Kleine vuurvlinder

De kleine vuurvlinder is een typische soort voor bloemrijk grasland. De waardplanten, waar de rupsen op zijn gespecialiseerd zijn vooral veldzuring en schapenzuring. Dit zijn soorten die ook vooral voorkomen in bloemrijke graslanden. Bij een verruiging van graslanden, wanneer bijvoorbeeld ridderzuring toeneemt, zien we de kleine vuurvlinder verdwijnen. Half april verschijnen de eerste vlinders. Er zijn meer dan honderd soorten nectarplanten bekend. Vlinders besteden per dag iets minder dan 50% van de actieve periode aan het zoeken naar voedsel. Het mannetje verdedigt vanaf een groepje bloemen of een steen een territorium van circa tien m². Er zijn vijf kleine vuurvlinders geteld in de akkerranden.

Hooibeestje

Het hooibeestje is viermaal aangetroffen in de akkerranden. De eerste hooibeestjes verschijnen in mei. Vlinders vinden nectar in ruigten en bloemrijke graslanden, en er zijn meer dan tachtig nectarplanten bekend. De meest gebruikte planten zijn akkerdistel, gewoon duizendblad en struikhei (maar die komt in de akkerranden natuurlijk niet voor). Mannetjes zoeken een partner door een territorium te bezetten of te patrouilleren. De keuze hiertussen is afhankelijk van de temperatuur. Bij een lagere temperatuur (tot ca. 21°C) zijn de meeste mannetjes territoriaal. Is de temperatuur hoger, dan vliegen zij vaker rond.

Icarusblauwtje

Er zijn slechts drie icarusblauwtjes geteld in de akkerranden. Deze graslandvlinder zou in grotere aantallen moeten kunnen worden gezien, als er een mooie bloemrijke akkerrand is met ook veel vlinderbloemigen als rolklaver, kleine klaver en hopklaver. Begin mei-begin oktober in twee, soms drie overlappende generaties. De vlinders voeden zich met nectar van vooral vlinderbloemigen en vliegen meestal laag boven de vegetatie. De vlinders brengen de nacht door in groepjes, waarbij ze met de kop naar beneden in de vegetatie hangen.

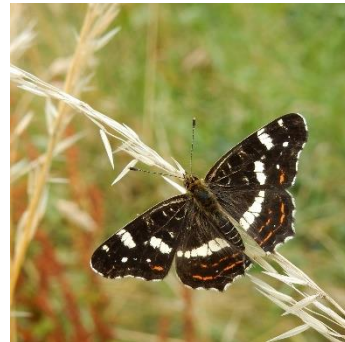
Bruin zandoogje

Ook het bruin zandoogje is een typische (bloemrijk) graslandvlinder en deze vlinder komt verspreid in het Rivierengebied voor. Intensief agrarisch gebied wordt gemeden en in de buurt van natuurgebieden en als er goede verbindingen zijn via extensieve en bloemrijke wegbermen, dan moeten bruin zandoogjes ook de akkerranden kunnen bereiken. Er zijn in 2023 slechts drie geteld. Het bruin zandoogje heeft maar een generatie per jaar en is te vinden vanaf begin juni tot in september.

Landkaartje

Het landkaartje is gebonden aan opgaande begroeiing zoals houtwallen, bosranden of struikrijke tuinen. De rupsen leven op brandnetel. Landkaartjes zoeken vooral 's ochtends en laat in de middag naar nectar. In het voorjaar voeden ze zich met nectar van bijvoorbeeld fluitenkruid, in de zomer zuigen ze nectar uit onder andere akkerdistel, berenklauw en koninginnenkruid. Kleur en tekening van de generaties verschillen aanzienlijk: de voorjaarsvorm is oranje met een zwarte tekening, de zomervorm zwart met een witte tekening. Dit wordt veroorzaakt door de daglengte. Als een rups bij een lange daglengte verpopt, krijgt de vlinder de tekening van een zomervorm, is de daglengte kort, dan ontstaat de voorjaarsvorm. Er zijn 3 landkaartjes geteld in de akkerranden.

Gehakkelde aurelia

De gehakkelde aurelia is een algemene vlinder, die overal in het land kan worden gezien. Dat was een jaar of veertig geleden nog niet zo. Maar de vlinder is, waarschijnlijk geholpen door de opwarming, flink gaan uitbreiden. Ook de gehakkelde aurelia is niet in grote aantallen te verwachten in akkerranden, want ook deze vlinder is gebonden aan bomen en struiken. Er zijn er twee geteld in de akkerranden in 2023.

Koninginnenpage

Er zijn twee exemplaren van de koninginnenpage aangetroffen in de akkerranden in 2023, beide bij Loonbedrijf Reijmer Hagen. De koninginnenpage is een prachtige kroon op een akkerrand. Het is een grote fraai gekleurde vlinder en is zeker geen algemene verschijning. Vanaf eind april vliegen de eerste vlinders. De vlinders besteden vrij veel tijd aan het zoeken naar nectar en komen dus ook graag in akkerranden. Zij halen nectar uit allerlei kruiden, bijvoorbeeld klavers en schermbloemigen. In de zomer zijn de vlinders vaak te vinden op de vlinderstruik of op distels. Waardplanten zijn vooral peen (ook de gecultiveerde vorm); daarnaast ook andere schermbloemigen, zoals bevernel, engelwortel, dille, karwij, pastinaak, maggiplant en venkel.

Boomblauwtje

De twee boomblauwtjes die zijn geteld in de akkerranden zijn waarschijnlijk afkomstig uit een nabij gelegen tuin. Het is niet een soort die zich veel ophoudt in open landschappen. Al in april vliegen de eerste vlinders. Ze gebruiken veel verschillende nectarplanten. Soms worden boomblauwtjes drinkend bij uitwerpselen of plassen gezien. Doorgaans zijn de vlinders hoog in struik- of boomtoppen te vinden. De rupsen van boomblauwtje leven van veel waardplanten zoals sporkehout, wegedoorn, klimop, grote kattenstaart, struikhei, hulst, vlinderstruik en rode kornoelje. Ze leven vooral van de bloemknoppen van deze planten.

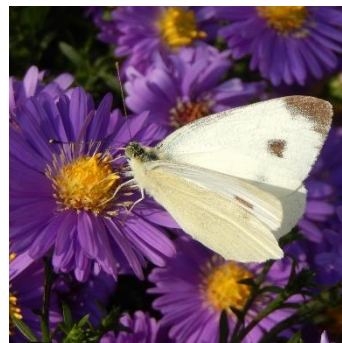
Distelvlinder

De distelvlinder is een trekvlinder die jaarlijks vanuit Afrika naar Nederland komt. In sommige jaren overleven veel vlinders die lange gevaarlijke reis en dan zijn er hier in Nederland, vooral in de nazomer, vele duizenden distelvlinders te zien. In de meest jaren halen maar enkele ons land en dan zijn de aantallen, ook in de zomergeneratie, laag. 2023 was een matig jaar en er zijn landelijk dan ook niet veel distelvlinders geteld. Niet vreemd dus dat er slechts een is aangetroffen in de akkerranden.

Scheefbloemwitje

Het scheefbloemwitje is een nieuweling. In 2015 is pas het eerste exemplaar in Nederland gevonden. Inmiddels is het scheefbloemwitje in het hele land te vinden en het is leuk dat er ook een is gezien in de akkerranden. Het scheefbloemwitje lijkt erg sterk op het klein koolwitje, dat een van de meest talrijke vlinders is in de akkerranden.

Bijlage 1 Waargenomen dagvlinders akkerranden Rivierenland 2023

Sootnaam	Aantal
Groot koolwitje	189
Klein koolwitje	158
Dagpauwoog	27
Klein geaderd witje	25
Atalanta	25
Bruin blauwtje	22
Kleine vos	6
Citroenvlinder	6
Kleine vuurvlinder	5
Bont zandoogje	5
Hooibeestje	4
Landkaartje	3
Icarusblauwtje	3
Bruin zandoogje	3
Koninginnenpage	2
Gehakkelde aurelia	2
Boomblauwtje	2
Scheefbloemwitje	1
Distelminder	1
	489

Tekst achterkant

